

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การฟื้นฟูการทำน่าน้ำฝน โดยลดการใช้ปัจจัยการผลิต จากภายนอกในชุมชนบ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

ผู้เขียน นางสาวนุจนายะ จิตชัยภูมิ

ปริญญา วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) ส่งเสริมการเกษตร

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร. บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
รองศาสตราจารย์ ไร่ไพพรรณ อภิชาติพงษ์ชัย	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
ดร. แสงทิวา สุริยงค์	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการทำนาที่ลดปัจจัยการผลิตจากภายนอก 2) วิเคราะห์การปรับตัวของเกษตรกรรายย่อย 3) ศึกษาโอกาสการถ่ายทอดความรู้ในการทำ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นงานวิจัยที่ผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดย การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตจากการลงพื้นที่ ศึกษาข้อมูลจากตัวแทนกลุ่มเกษตรกร 50 ครอบครัว ผู้นำชุมชน แกนนำกลุ่มต่างๆในชุมชน ผู้อาวุโสในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ฯลฯ รวมทั้งสิ้น จำนวน 10 ราย

จากการศึกษาข้อมูลด้วยการสำรวจภาคสนาม พบว่า ระบบการทำนาที่ลดปัจจัยการผลิตจากภายนอก สามารถแบ่งได้เป็น 4 ด้านดังนี้ 1) ด้านการเมล็ดพันธุ์ โดยการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวระหว่างเกษตรกรเองทั้งในและนอกชุมชน 2) ด้านการจัดการดิน โดยการไถกลบตอฟางข้าว เพื่อให้เกิดการย่อยสลายเป็นปุ๋ยเพิ่มธาตุอาหารในดิน การผลิตปุ๋ยแห้งจากเศษใบไม้และเศษหญ้า มูลสัตว์เลี้ยง การผลิตน้ำหมักจากหอยเชอร์รี่ เพื่อลดการซื้อปุ๋ยเคมี 3) ด้านการจัดการศัตรูพืช ผลิตสารไล่แมลงจากสมุนไพรหรือพืชที่พบในท้องถิ่น เช่น สะเดา ผลคูณ เป็นต้น 4) ด้านแรงงาน เน้นใช้แรงงานในครัวเรือน และแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน ซึ่งด้านการลดปัจจัยการผลิตจากภายนอกนี้ ยังพบว่าวิธีการปลูกข้าวปรับจากการปลูกแบบนาดำเป็นการปลูกข้าวแบบนาหว่านเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยลดต้นทุนในการผลิตข้าวได้ โดยเฉพาะในด้านแรงงานการผลิต สำหรับการวิเคราะห์การปรับตัวเกษตรกรรายย่อย พบว่า แบ่งการปรับตัวของเกษตรกรรายย่อยเป็นสองด้าน คือ ด้านแรก

การปรับตัวด้านการผลิตข้าว กล่าวคือเกษตรกรปรับรูปแบบการผลิตข้าวหน้าฝนไปตามยุคสมัย สภาพสังคม เศรษฐกิจ เพื่อให้สอดคล้องกันและเพื่อให้การทำนาหน้าฝนยังคงอยู่เกษตรกรจึงปรับตัว เรียนรู้ที่จะเก็บเกี่ยวหน้าฝนไว้ใช้ในช่วงที่ฝนทิ้งช่วงหรือตลอดฤดูกาลผลิตข้าว โดยการหุ้ดสรรน้ำ ขนาดเล็กไว้ใช้ และด้านการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพเสริม โดยเกษตรกรหันมาประกอบ อาชีพเสริมอื่นๆ มากขึ้นเพื่อหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือนและเป็นทุนในการปลูกข้าวในรอบปี แต่ยังคงไว้ซึ่งอาชีพหลักคือการผลิตข้าว โอกาสการถ่ายทอดความรู้ในการทำนา พบว่า ยังไม่มี แนวทางที่เป็นระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน มีเพียงแต่การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่แอบแฝงมากับวิธีการ ดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเท่านั้น เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ

Thesis Title Reviving Rainfed Lowland Rice Growing by Reducing External Input in Ban Khwao Community, Ban Khwao District, Chaiyaphum Province

Author Miss Nutjanat Ngidchaiyaphum

Degree Master of Science (Agriculture) Agricultural Extension

Thesis Advisory Committee

Dr. Budsara Limnirunkul Advisor

Assoc. Prof. Rumpaipan Apichatpongchai Co-advisor

Dr. Sangtiwa Suriyong Co-advisor

Abstract

The objective of this research aimed 1) to reduce external production factors 2) to analyze adaptation of smallholder farmers and 3) to study the opportunity for the transfer of rice cultivation knowledge.

This study employed both qualitative and quantitative methods consisting of farmer interviewing, small group discussion, and field observation. The data were collected from 50 farming household and 10 from community leader, senior citizens, the governmental bureaus and the private sectors.

The results showed that farmers were able to reduce the cost of external production factors from aspects: 1) exchanging rice seed within and between communities; 2) improving soil management by incorporating rice straw, adding composts animal manure, and pink-snail extracts as replacement of chemical fertilizer; 3) using herbal and neem extracts as insect control measure, and 4) employing family and exchange labor to reduce hired labor. In addition, farmers had changed the traditional transplanting technique to broadcasting. Farmers also invested in small farm pond to supply water during dry spell and engaged in non-farm employment for income supplement. It was also found that there was no clear systems of technology transfer